

mł. bryg. dr Izabella Grabowska-Lepczak

Katedra Społecznych i Humanistycznych Aspektów Bezpieczeństwa

Szkoła Główna Służby Pożarniczej

Metodyka w edukacji dla bezpieczeństwa

Abstrakt

Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa jest najtańszą i najskuteczniejszą formą przeciwdziałania zagrożeniom. Ma duży wpływ na postawy, wartości, wiedzę i umiejętności niezbędne do prawidłowego zachowania się w razie zagrożenia. Edukacja jest jedną z podstawowych dróg kształtowania świadomości społeczeństwa. Zachowania, postawy i wiedza, które razem tworzą świadomość ludzi – wszystko to zależy od poziomu wykształcenia.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest procesem ciągłym, obejmującym szereg działań, do których należą: przekazywanie wiedzy na temat zagrożeń, kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw, rozwój poczucia odpowiedzialności za podejmowanie konkretnych działań.

W artykule omówiono szerokie spektrum metod i narzędzi, które mogą być stosowane w edukacji dla bezpieczeństwa. Ponadto przedstawione zostały wyniki badań dotyczących wpływu mediów na kulturę bezpieczeństwa. Do badania wybrano przejrzystą i prostą dla młodych ludzi technikę zbierania danych – ankietę.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, świadomość społeczeństwa, edukacja dla bezpieczeństwa

Methodology in Education for Safety

Abstract

Education of the society regarding security is in fact the cheapest and the most effective form of preventing the dangers. It constitutes the fundamental way of building population's safety. It has also a great influence upon the attitudes, values, knowledge and skills required for proper behavior in case of danger.

Education is one of the basic ways of shaping the society. Behaviors, attitudes and knowledge, which together constitute people's consciousness – all depend on the level of education. Education for security is a ceaseless process embracing a set of actions, to which belong: conveying the knowledge relating to the occurrence of dangers, shaping "safe" behaviors and attitudes, realizing the scale and types of needs in difficult situations, developing the feeling of responsibility for undertaking particular actions, forming the proper behaving habits.

Keywords: safety, public awareness, education for safety

Wstęp

Edukacja dla bezpieczeństwa ma na celu zdobywanie wiedzy i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa. W Polsce realizowana jest ona przez: szkolnictwo powszechne i wyższe, centralne i lokalne instytucje państwowe, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe.

Priorytetowe znaczenie ma podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie rozumienia zasad bezpieczeństwa oraz kształtowanie kompetencji pozwalających w sposób celowy i racjonalny reagować na zagrożenia.

Edukacja dla bezpieczeństwa może być realizowana za pośrednictwem edukacji formalnej i nieformalnej.

Kształcenie formalne, rozumiane jako system, który opiera się na stałych treściach oraz formach nauki, zaprojektowany został od nauczania początkowego do uniwersytetu, obejmuje również wszelkie kursy, programy oferowane przez instytucje oświatowe.

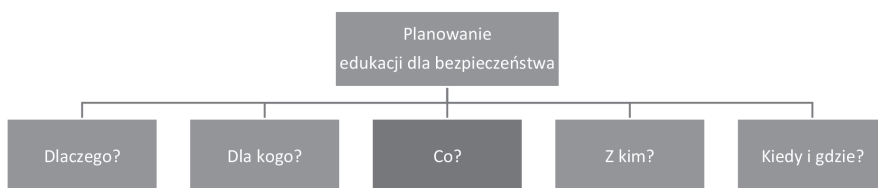
Kształcenie nieformalne, zwane również pozaformalnym, to wszelka działalność mająca cechy kształcenia i wychowania, ale prowadzona poza ustawowym formalnym systemem szkolnym. Są to wszystkie działania, które mają na celu poszerzanie wiedzy i zdobywanie umiejętności praktycznych. Ta forma opiera się głównie na praktyce i doświadczeniu, różni się od formalnej przede wszystkim metodologią. Obejmuje, oprócz poszerzania wiedzy i umiejętności, również kształtowanie postaw i wartości. [8, s. 185–192]

Zadaniem edukacji dla bezpieczeństwa jest wprowadzanie zmian w świadomości człowieka, w sposobie myślenia i zachowaniu w taki sposób, aby

człowiek podążał do tego, aby być bezpieczny, aby miał świadomość, że ma ogromny wpływ na swoje bezpieczeństwo.

Projektując edukację dla bezpieczeństwa, trzeba usystematyzować zakres działań i odpowiedzieć na podstawowe pytania:

- Dlaczego realizacja zagadnień z tego zakresu jest tak istotna?
- Dla kogo powinniśmy przygotować program? Kto będzie odbiorcą?
- Co chcę przekazać? Jakie zagadnienia powinny być uwzględnione?
- Z kim chce realizować dany program? Kto będzie odpowiednim partnerem lub ekspertem w danej dziedzinie?
- Kiedy i gdzie program będzie realizowany? Czas i miejsce, które będą najbardziej odpowiednie. [7, s. 11]

Rys. 1. Schemat planowania edukacji dla bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne

Osiągnięcie określonego poziomu wiedzy i zmiany zachowania zależy w dużej mierze od użytych narzędzi edukacyjnych. Bardzo ważna jest metodologia. Istnieje wiele nowoczesnych i tradycyjnych metod, które są dostępne, natomiast bardzo ważne jest odpowiednie ich wykorzystanie i dostosowanie do odbiorców.

Publikacje bardzo długo stanowiły najprostsze narzędzie mające wpływ na świadomość społeczeństwa i publiczne przekazywanie wiedzy. Współczesne publikacje, to nie tylko książki, podręczniki, ale komiksy, zeszyty ćwiczeń, plakaty, billboardy, ulotki informacyjne, broszury, naklejki itd.

E-learning, czyli nauczanie na odległość. Cenione jest przede wszystkim ze względu na elastyczność. W dzisiejszych czasach metoda ta staje się coraz bardziej popularna. Posiada wiele zalet: pracę w dowolnym czasie, ułatwienie komunikacji między uczniami, samodzielne wybranie preferowanego formatu dostarczania wiedzy. Programy e-learningowe mogą być zaprojektowane klasycznie – jako lekcje lub jako działania interaktywne (gry, quizy, testy, klipy audio i wideo i inne).

Rys. 2. Narzędzia edukacji dla bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne

Współzawodnictwo, gry. Ta forma jest bardzo popularna wśród dzieci. Nauka poprzez zabawę przynosi ogromne rezultaty, nazywana jest na Za-

chodzi jako **rozrywka edukacyjna**. Obejmuje nie tylko gry komputerowe, ale również gry planszowe, przygotowywanie plakatów przez dzieci, konkursy, pisanie esejów, układanie reklam społecznych, sloganów, które będą upowszechniane.

Materiały audio i video. Materiały te można podzielić na dwie grupy: przygotowane przez profesjonalistów oraz przez dzieci i młodzież. W drugim przypadku ich przygotowanie stanowi proces edukacyjny. Ze względu na kanał informacyjny, mogą to być krótkie ogłoszenia emitowane przez radio, telewizję, Internet.

Strony internetowe poświęcone tematyce bezpieczeństwa.

Media społecznościowe. Wykorzystanie mediów społecznościowych obejmuje wszystkie te narzędzia Internetowe, które pozwalają się komunikować w sieci. Ważnymi aspektami są sposoby dostarczania publicznych informacji, łatwy dostęp do dużej grupy ludzi, możliwości dzielenia się wiedzą poprzez udostępnianie multimediów. Wykorzystywane kanały komunikacji to portale społecznościowe, poczta e-mail, forum Internetowe, blogi. [7, s. 40–45]

1. Wpływ mediów na kulturę bezpieczeństwa

Projektując edukację dla bezpieczeństwa, należy wybrać te narzędzia, które najczęściej i najchętniej wybierane są przez młodych ludzi. W tej części artykułu zaprezentowane zostaną wyniki badań, których celem było sprawdzenie wpływu mediów na kształtowanie kultury bezpieczeństwa.

W celu wykonania pracy statutowej realizowanej przez Katedrę Społecznych i Humanistycznych Aspektów Bezpieczeństwa Wydziału Inżynierii Bezpieczeństwa Cywilnego Szkoły Głównej Służby Pożarniczej w Warszawie przeprowadzone zostały badania empiryczne sprawdzające wpływ mediów na kulturę bezpieczeństwa młodzieży. Do badania wybrano przejrzystą i prostą dla młodych ludzi technikę zbierania danych – ankietę. Jest ona narzędziem badawczym służącym do gromadzenia informacji poprzez analizę wypełnionych przez określoną grupę osób, specjalnych kwestionariuszy o wysokim stopniu standaryzacji. Celem takich badań jest szybkie uzyskanie odpowiedzi znacznej liczby respondentów na pytania stawiane przez badającego. Ankieta ma najczęściej formę anonimowego wywiadu, przy czym prawie każde pytanie zawiera zamknięty katalog odpowiedzi,

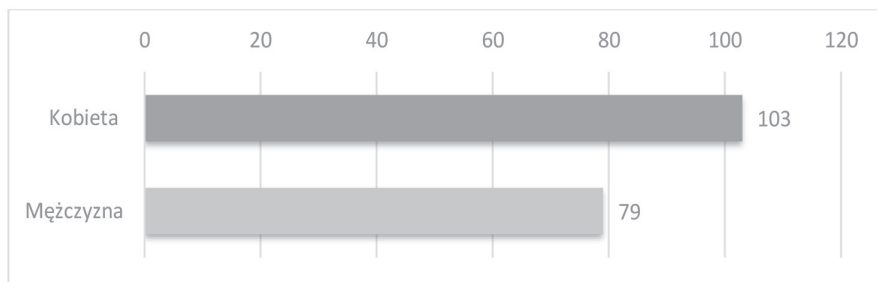
z których ankietowany wybiera jedną lub kilka, w zależności od charakteru i celu zapytania. Każda ankieta powinna składać się z takich elementów, jak:

- informacja o instytucji, firmie lub osobie przeprowadzającej badania;
- informacja o celu badania;
- zapewnienie respondentów o anonimowym charakterze badań lub poufności zebranego materiału;
- instrukcja dotycząca sposobu wypełniania kwestionariusza;
- pytania odnoszące się do celów badania.

Ankieta, której użyto w przedmiotowym badaniu, spełnia opisane wymogi, pierwsza jej część składa się z dwóch pytań dotyczących charakterystyki badanej grupy (płeć, klasa, do której uczęszcza respondent). Druga część ankiety składa się z osiemnastu pytań dotyczących obecności mass mediów w życiu ankietowanych oraz wpływu środków masowego przekazu na kulturę bezpieczeństwa. Przygotowane pytania miały na celu m.in. ustalenie, w jakim stopniu i które media uczestniczą w edukacji młodzieży, informowaniu o niebezpieczeństwach oraz poprawie poziomu wiedzy nt. zagrożeń. Respondenci poproszeni zostali w instrukcji o zaznaczenie jednej lub wielu z proponowanych odpowiedzi. Udzielenie odpowiedzi na pytania ankiety zajmuje około 5 minut. Ankieta została przeprowadzona w 2016 roku wśród uczniów klas od 6 klasy szkoły podstawowej do 3 klasy gimnazjum. Na potrzeby artykułu przedstawione zostały wybrane wykresy.

2. Charakterystyka badanej zbiorowości

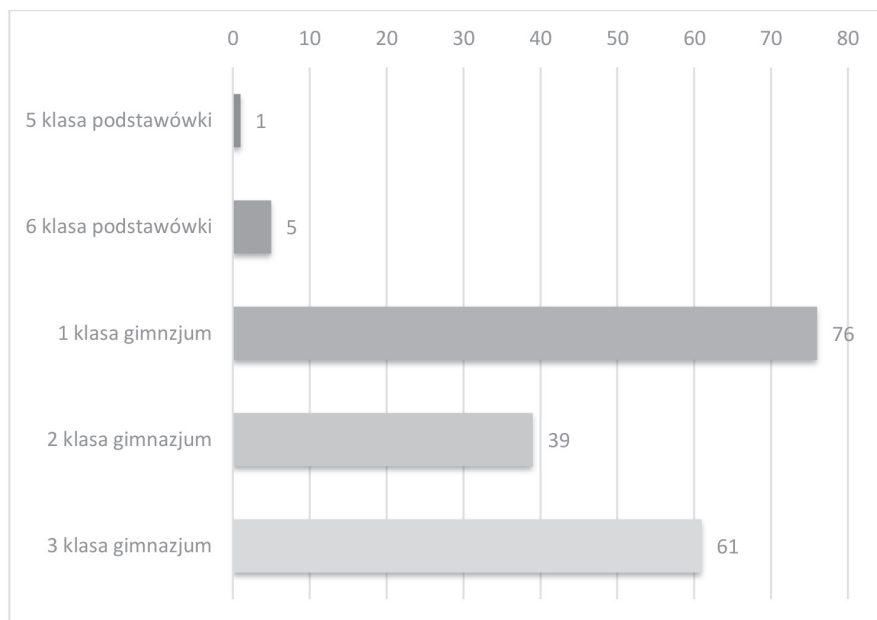
Ankieta została przeprowadzona na grupie 182 uczniów. Ankietę wypełniło 103 kobiety i 79 mężczyzn. Płeć ankietowanych przedstawiono na rys. 3.

Rys. 3. Płeć osób biorących udział w ankiecie

Źródło: opracowanie własne

Najliczniejszą grupę spośród ankietowanych stanowili uczniowie 1 klasy gimnazjum (76 osób), następnie klasy 3 gimnazjum (61 osób), klasy 2 gimnazjum (39 osób), klasy 6 i 5 szkoły podstawowej (odpowiednio 5 osób i jedna osoba). Klasy, do której uczęszczają ankietowani przedstawiono na rys. 4.

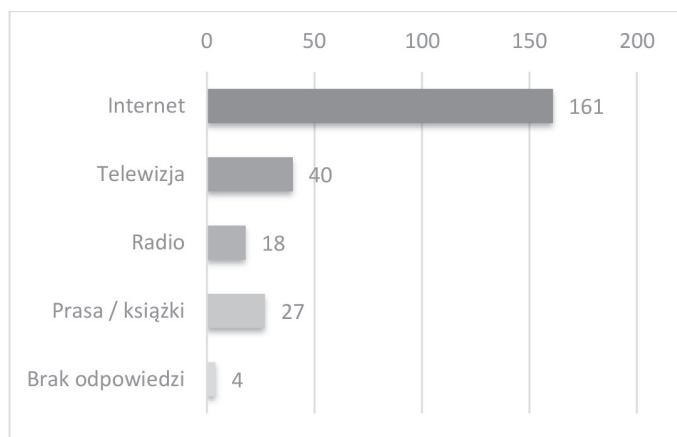
Rys. 4. Rozkład ankietowanych z podziałem na klasy

Źródło: opracowanie własne

Z charakterystyki badanej zbiorowości wynika, że najliczniejszą grupę ankietowanych stanowiły dziewczęta uczęszczające do 1 klasy gimnazjum. Znaczącą grupę respondentów stanowiły też osoby z 3 klasy gimnazjum, natomiast uczniowie szkoły podstawowej stanowili najmniej liczną grupę (łącznie 6 osób).

3. Analiza i ocena osiągniętych wyników badań

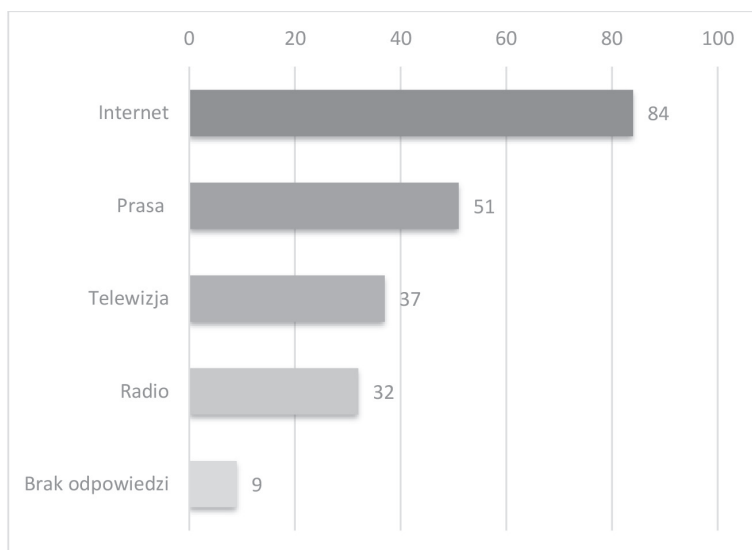
Na pytanie: „Które media są Ci najbliższe?” zdecydowana większość ankietowanych wybrała „Internet” (161 osób). „Telewizję” zaznaczyło 40 osób, „Prasę/książki” – 27 osób, Radio – 18 ankietowanych (rys. 5).

Rys. 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Które media są Ci najbliższe?”

Źródło: opracowanie własne

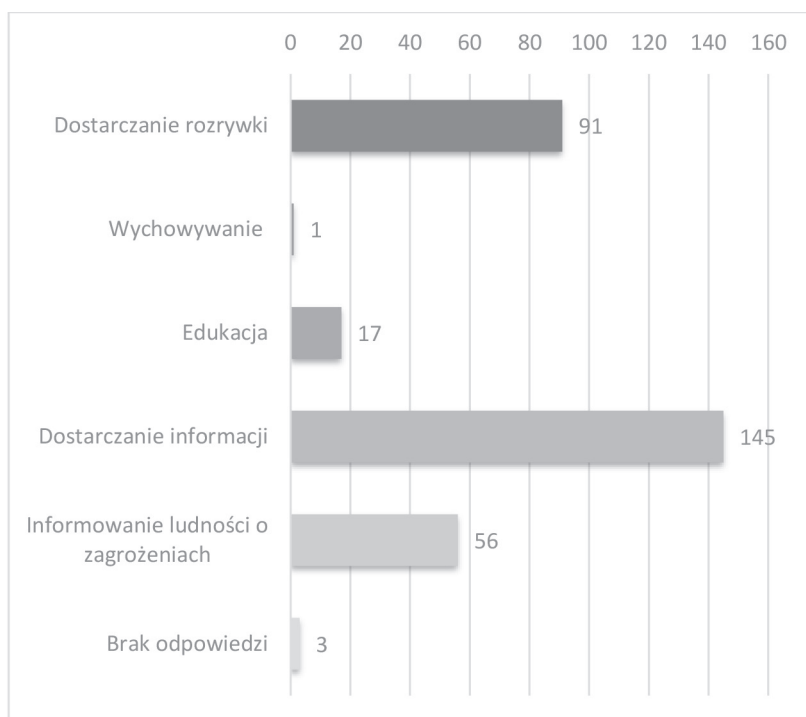
Następną analizowaną kwestią była wiarygodność poszczególnych mediów. Dla największej grupy ankietowanych najbardziej wiarygodnym źródłem okazał się „Internet” (84 zaznaczenia). Na drugim miejscu pod względem wiarygodności uplasowała się „Prasa” (51 zaznaczeń), a na kolejnych „Telewizja” (37 zaznaczeń) i „Radio” (32 zaznaczenia) (rys. 6).

Rys. 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Które ze źródeł są najbardziej wiarygodne?”

Źródło: opracowanie własne

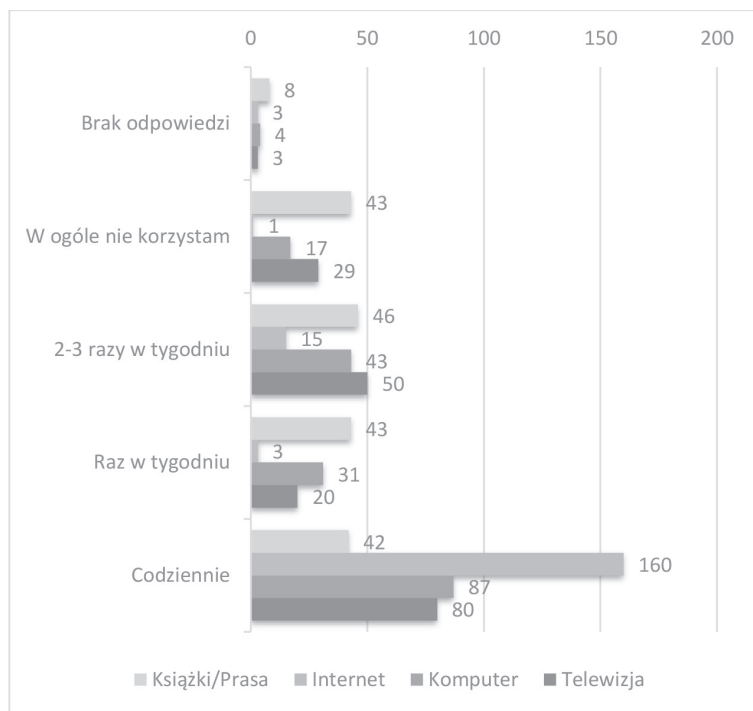
Kolejne pytanie ankiety dotyczyło wyrażenia opinii na temat tego, jaka jest główna rola mediów. Większość uczniów uznała, że główną rolą jest „Dostarczanie informacji” (145 osób), odpowiedź „Dostarczanie rozrywki” wybrało 91 ankietowanych, **natomiast 56 osób zaznaczyło „Informowanie ludności o zagrożeniach”**. Nieliczni respondenci udzielili odpowiedzi „Edukacja” (17 osób), a tylko jedna osoba wybrała „Wychowywanie” (rys. 7).

Rys. 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jaka jest główna rola mediów?”

Źródło: opracowanie własne

Przedmiotem badania była również częstotliwość korzystania przez uczniów z poszczególnych mediów. Wyniki wskazują, że „Telewizję” ogląda codziennie prawie 44% ankietowanych, 2–3 razy w tygodniu ponad 27%, w ogóle nie ogląda niecałe 16% (29 osób). „Korzystanie z komputera” to codzienność dla niespełna 48% uczniów. Znaczna większość respondentów, prawie 88%, odpowiedziała, że z „Internetu” korzysta codziennie (160 osób). Częstotliwość czytania „Książek/Prasy” przedstawia się następująco: 2–3 razy w tygodniu czyta ponad 25% uczniów (46 osób) (rys. 8).

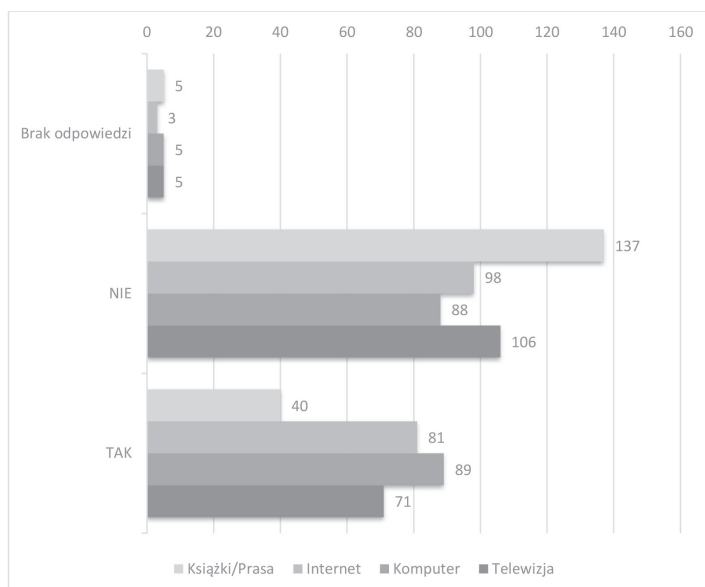

Rys. 8. Rozkład częstotliwości korzystania z różnych mediów

Źródło: opracowanie własne

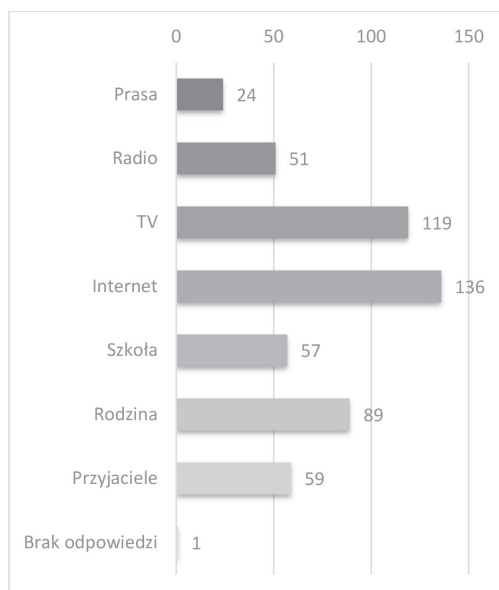
Następne pytanie ankiety dotyczyło kontrolowania przez opiekunów i rodziców korzystania przez uczniów z poszczególnych mediów. Kontakt z „Telewizją” nie jest kontrolowany przez ponad 58% rodziców, natomiast jest kontrolowany przez 39%. Kontakt z „Komputerem” kontroluje i nie kontroluje podobna liczba opiekunów, po niecałe 49%. Kontakt z „Internetem” nie jest kontrolowany przez prawie 54% rodziców, natomiast podlega kontroli u ponad 44% uczniów. Kontakt z „Książkami/Prasą” jest najmniej kontrolowany przez opiekunów/ rodziców, ponad 75% uczniów odpowiedziało, że nie są w tym aspekcie kontrolowani (rys. 9).

Dziewiąte pytanie miało na celu sprawdzenie, skąd najczęściej czerpią oni informacje o zagrożeniach i niebezpieczeństwach. Największa liczba osób zaznaczyła odpowiedzi „Internet (136 osób) oraz „TV” (119 osób). Duża grupa ankietowanych odpowiedziała „Rodzina” (89 osób), natomiast „Przyjaciół”, „Szkołę” i „Radio” jako źródło wiedzy o zagrożeniach wskazało odpowiednio 59, 57 i 51 osób. Zaledwie 24 uczniów zaznaczyło „Radio” (rys. 10).

Rys. 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące kontrolowania kontaktu z mediami przez rodziców

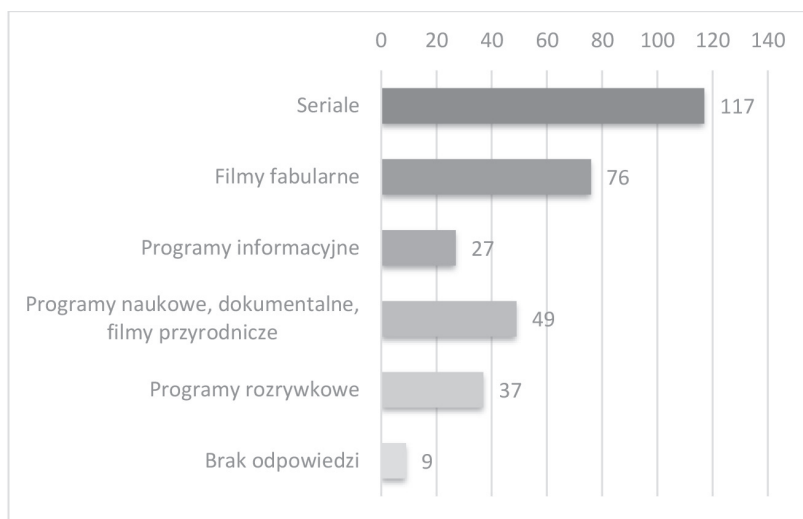
Źródło: opracowanie własne

Rys. 10. Rozkład odpowiedzi dotyczących źródeł wiedzy o zagrożeniach

Źródło: opracowanie własne

Kolejnym pytaniem ankiety było: „Jakie są Twoje ulubione programy telewizyjne?”. Największa grupa uczniów (117 osób) zaznaczyła odpowiedź „Serial”, zdecydowanie mniej osób wybrało „Filmy fabularne” (76 osób), „Programy naukowe, dokumentalne, filmy przyrodnicze” (49 osób) „Programy rozrywkowe” (37 osób). Najmniej lubianymi programami telewizyjnymi okazały się „Programy informacyjne” (27 osób) (rys. 11).

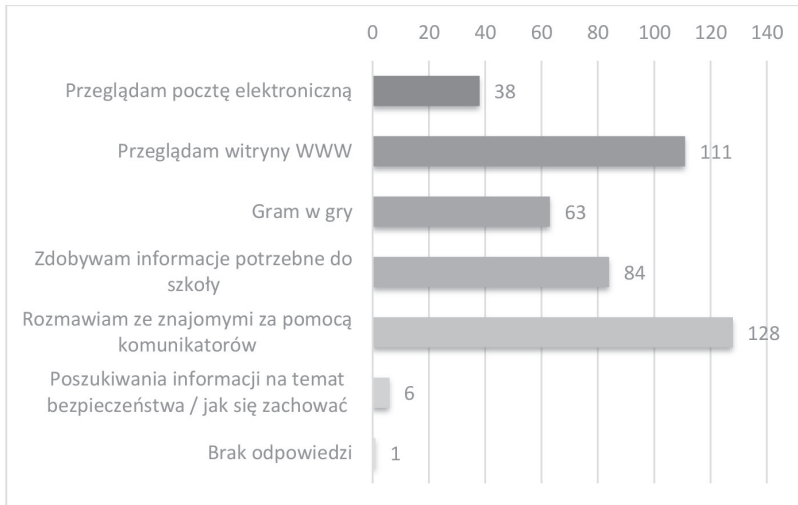

Rys. 11. Rozkład odpowiedzi dotyczących odpowiedzi na pytanie o ulubione rodzaje programów telewizyjnych

Źródło: opracowanie własne

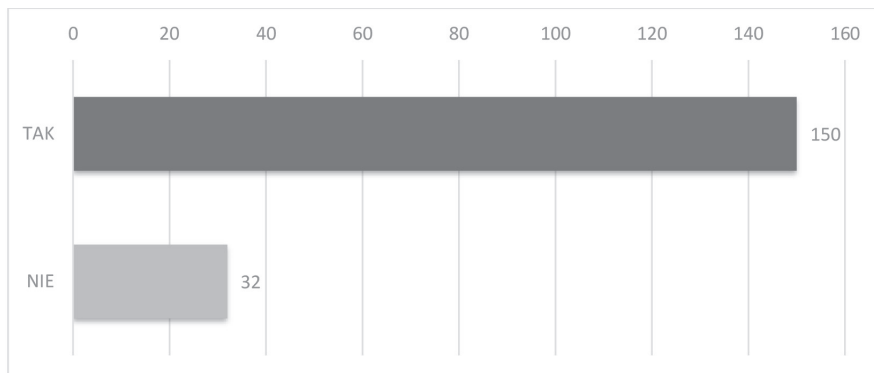
Druga część ankiety zawierała pytanie o to, do czego uczniowie najczęściej wykorzystują Internet. Większość ankietowanych zaznaczyła odpowiedzi „Rozmawiam ze znajomymi za pomocą komunikatorów” (128 osób), „Przeoglądam witryny www” (111 osób). Dość liczna grupa respondentów wybrała również odpowiedzi „Zdobywam informacje potrzebne do szkoły” (84 osoby) oraz „Gram w gry” (63 osoby). Niewielka część ankietowanych „Przeogląda pocztę elektroniczną” (38 osób), natomiast tylko kilku uczniów „Poszukuje informacji na temat bezpieczeństwa” (6 osób) (rys. 12).

Kolejnym zadaniem uczniom pytaniem było „Czy uważasz, że media mogą stanowić jakiegokolwiek zagrożenie dla człowieka?”. Ponad 82% ankietowanych odpowiedziało „Tak” (150 osób), natomiast „Nie” zaznaczyło niecałe 18% respondentów (32 osoby) (rys. 13).

Rys. 12. Cel wykorzystywania Internetu

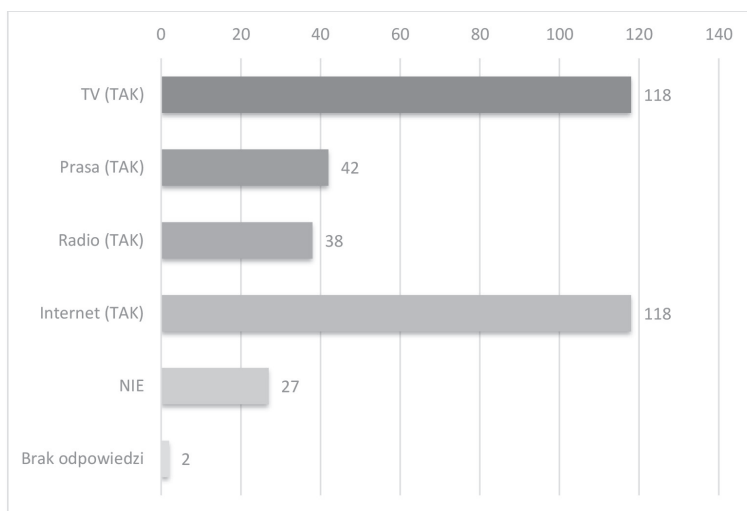
Źródło: opracowanie własne

Rys. 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy media są zagrożeniem dla człowieka

Źródło: opracowanie własne

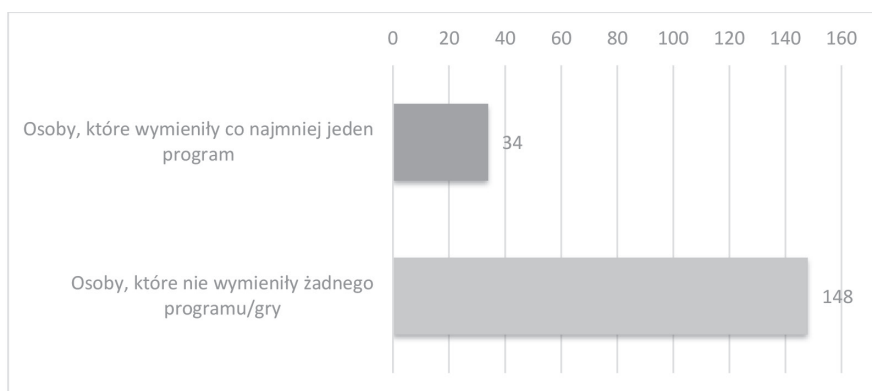
Następnym pytaniem ankiety było: „Czy zetknąłeś/ zetknęłaś się z kampanią społeczną, np. przeciw przemocy, narkomanii, alkoholizmowi, nietolerancji, bezpieczeństwa?”. Uzyskane wyniki wskazują, że najwięcej osób widziało tego typu kampanie w „TV” i „Internecie” (po 118 zaznaczeń). Dużo mniejsza grupa ankietowanych spotkała się z takimi kampaniami w „Prasie” (42 osoby) i w „Radio” (38 osób). Część respondentów nie zetknęła się z nimi w ogóle i zaznaczyła odpowiedź „Nie” (27 osób) (rys. 14).

Rys. 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy zetknąłeś/ zetknęłaś się z kampanią społeczną np. przeciw przemocy, narkomanii, alkoholizmowi, nietolerancji, bezpieczeństwa?”

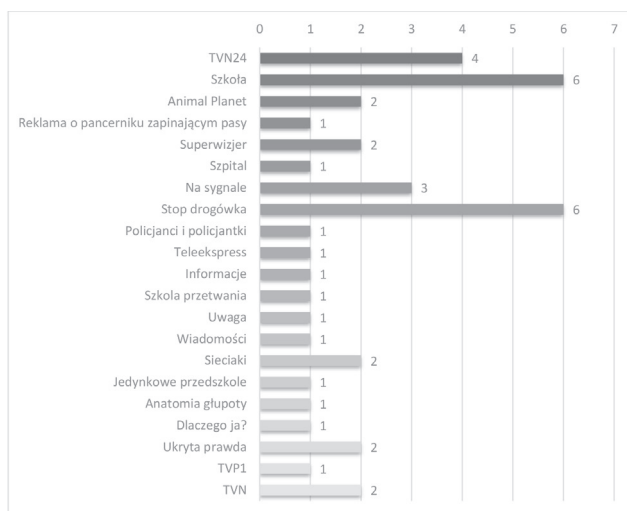
Źródło: opracowanie własne

Przedmiotem badania była również znajomość programów telewizyjnych lub gier mówiących o bezpieczeństwie. Ankietowani zostali poproszeni o wymienienie znanych przez siebie programów tego typu. Większość uczniów, ponad 81%, nie potrafiła wymienić ani jednego takiego programu lub gry (148 osób), jedynie 19% respondentów (34 osoby) wpisało jedną lub dwie pozycje (rys. 15 i 16).

Rys. 15. Znajomość wśród ankietowanych programów dotyczących bezpieczeństwa

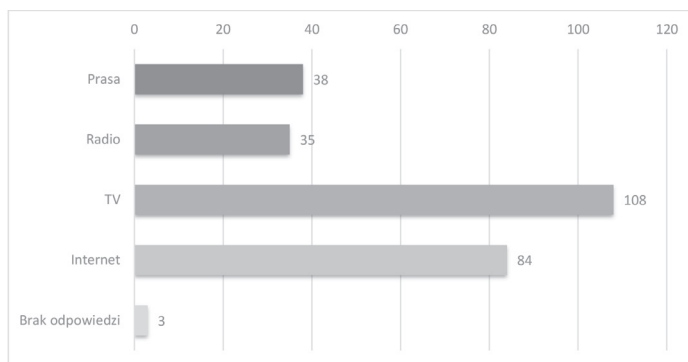
Źródło: opracowanie własne

Rys. 16. Rozkład odpowiedzi dotyczących znajomości programów dotyczących bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne

Ostatnim pytaniem postawionym uczniom było pytanie o to, który ze środków masowego przekazu przekazuje najwięcej informacji dotyczących bezpieczeństwa. Największa grupa ankietowanych wskazała „Telewizję” (108 osób), w drugiej kolejności respondenci zaznaczyli „Internet” (84 osoby). Odpowiedzi „Prasa” i „Radio” udzielili nieliczni uczniowie, (odpowiednio 38 i 35 osób) (rys. 17).

Rys. 17. Rozkład odpowiedzi na pytanie, który ze środków masowego przekazu przekazuje najwięcej informacji dotyczących bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne

Wnioski

Analiza uzyskanych wyników badań pozwala ocenić w pewnej mierze zarówno wpływ poszczególnych mediów na młodzież z grupy wiekowej 12–16 lat, jak i udział tych mediów w edukacji czy informowaniu uczniów o istotnych kwestiach dotyczących zagrożeń i bezpieczeństwa.

Odpowiedzi respondentów na pytania i polecenia: „Które media są Ci najbliższe?”, „Które ze źródeł są najbardziej wiarygodne?”, „Wybierz częstotliwość korzystania z poszczególnych mediów” oraz „Skąd najczęściej czerpiesz informację (wiedzę) o zagrożeniach, niebezpieczeństwach?”, wskazują jednoznacznie, że najbliższym, najbardziej zaufanym środkiem masowego przekazu, z którego młodzież korzysta najczęściej jest **Internet**. Prawie 88% wszystkich badanych zadeklarowało, że codziennie używa Internetu, głównie do rozmawiania ze znajomymi za pomocą komunikatorów oraz przeglądania stron www. Rola tego medium okazała się również kluczowa w aspekcie informowania młodych ludzi o zagrożeniach i niebezpieczeństwach, bowiem prawie 75% uczniów wskazała Internet jako swoje główne źródło informacji na ten temat.

Analizując pytania dotyczące bezpieczeństwa, można wysnuć wniosek, że ważną funkcję w przekazywaniu wiedzy na temat zagrożeń pełni, obok Internetu, telewizja. Pomimo że niewiele osób potrafiło wymienić nazwy programów poruszających tematykę bezpieczeństwa, to znaczna część ankietowanych zetknęła się właśnie w telewizji z kampaniami społecznymi na temat przemocy, narkomanii itp. Telewizja jest również postrzegana jako źródło, które przekazuje najwięcej informacji

Na koniec należy jeszcze dodać, że w 2015 r. podobne badania wykonane zostały na próbie 500 uczniów w czwartych klasach szkoły podstawowej. Wyniki przedstawiają się bardzo podobnie, na pierwszym miejscu jest Internet, w drugiej kolejności telewizja.

Daje to odpowiedź, gdzie powinny znaleźć się treści z edukacji dla bezpieczeństwa, aby trafiły bezpośrednio do odbiorców. To są media, które mogą objąć również grupę dorosłych, ponieważ pamiętajmy, że jest to grupa, do której najtrudniej dotrzeć. Nie możemy zmusić dorosłych, do tego, aby przyszli na szkolenie z edukacji dla bezpieczeństwa tutaj możemy użyć takich narzędzi jak kampanie społeczne oraz edukację dorosłych poprzez dzieci.

Literatura

- [1] Edukacja dla bezpieczeństwa, Strategia bezpieczeństwa narodowego, społeczne i gospodarcze wsparcie wykonawcze, red. naukowa: M. Ilnicki, J. Kufel, Poznań 2015.
- [2] Gołębiowski J., Bezpieczeństwo społeczeństwa wobec współczesnych wyzwań, [w]: *Edukacja dla bezpieczeństwa* 2006, nr 1 (27).
- [3] Grabowska-Lepczak I., Edukacja dla bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne, *Zeszyty Naukowe SGSP* 2014, nr 51 (3).
- [4] Ilnicki M., Kufel J., Edukacja dla bezpieczeństwa, Strategia bezpieczeństwa Narodowego – społeczne i gospodarcze wsparcie wykonawcze, Poznań 2015.
- [5] Necas P., Kazaczuk F., Olak A., Krauz A., Edukacja a poczucie bezpieczeństwa, Wydawnictwo Amelia Rzeszów, Rzeszów 2012.
- [6] Pieczywok A., Wybrane problemy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa, AON, Warszawa 2011.
- [7] Public awareness and public education for disaster risk reduction: a guide, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva 2011.
- [8] Ropski J., Dydaktyka szczegółowa edukacji dla bezpieczeństwa, AWF, Katowice 2013.
- [9] Stępień R., Wyznaczniki rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa a pedagogika międzykulturowe, [w]: *Patriotyzm, Obronność, Społeczeństwo*, Warszawa 2002.